

פרשת תולדות | הרב אליעזר קשתניאל

המנהיג נשאר מאחורה

עשיו- האדם השלם

פרשת תולדות, בעיקר בתחילתה, מאוד מחדדת את ההבדלים בין יעקב לבין עשיו, כבר מזמן היותם בבטן אימם. הפרשה יוצרת הנגדה והשוואה ברורה בין עשיו ליעקב בהילוך איטי ותיאורים מדויקים¹:

"וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כְּלֹ כְּאֶדְרָת שֶׁעַר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו:"

עשיו יוצא ראשון מהבטן. הוא מרגיש מוכן לצאת והוא מחכה לזה. עשיו מרגיש צורך לצאת מפני שכולו אדרת שער, הוא מלא שערות כאדם מבוגר. הוא לא צריך את בטן אמו, הוא כבר בוגר. אדם הרואה אותו יודע שיש כאן מישהו שלם, בוגר ועשוי לגמרי. רש"י אומר שכשמו כן הוא, עשיו- מלשון עשוי, מוכן. לילדים רגילים יש תחושה שיש להם עוד הרבה מה לצמוח, אך לעשיו יש תחושה אחרת, שהוא כבר שלם ומוכן. הגימטרייה של עשיו היא שלום, אצלו הכל מושלם.

בגלל שעשיו מקרין סביבו הרגשה שהוא שלם, עשוי ומוכן, הוא ישר יוצא מהבית. אין לו למה לחכות, בהזדמנות הראשונה הוא יוצא החוצה. מי שחושב שהוא שלם, השם שלו אומר את זה, והתחושות שלו אומרות לו שהוא שלם. אדם כזה לא חושב שיש לו חסרונות. אם היו לו חסרונות הוא היה מנסה להשלים את החסרונות שלו, אבל בגלל שהוא חושב שהוא שלם, אז הוא יוצא לשדה ונהיה שם איש יודע ציד. על מנת לצוד בעלי חיים, צריך להכיר בבעלי החיים את נקודות התורפה, את הדרך לצוד המיוחדת לצוד כל אחת ואחת. אדם הרואה את עצמו כמושלם, יודע לזהות את החסרונות ואת נקודות התורפה באחרים. הוא מזהה את נקודת החיסרון של האדם, מה חסר לו, וכך הוא יודע כיצד להפיל אותו. זה נכון גם לבעלי חיים וגם לבני אדם. רש"י אומר בהמשך הפרשה שעשיו היה צד נשים, הוא היה מזהה את נקודת החיסרון שלהם. הוא היה צד אנשים, ציד בפנים. הוא כל הזמן עסוק בחסרונות הזולת, מפני שהוא שלם ועשוי- אין לו לאן להתקדם.

דוקא אדם מעוצב, הוא אדם מאד עצוב. אם אדם מעוצב כבר, אין לו לאן להתקדם, כולם נופלים לפניו²:

"וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיף:"

עשיו מגיע מהשדה עייף. הציד מעייף אותו מפני שהציד גורם לו להשתרש מתודעה של מושלמות. בציד אין לו כבר עניין בעשייה. אין לו את הרגשת מיצוי האתגרים, מפני שאין לו לאן להתקדם. אין דבר שהוא לא יכול לכבוש. עשיו מצהיר על עצמו שהוא עייף. ויותר גרוע³:

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הֲנִיחָה אֲנִי הַיּוֹם לְמַת וְלָמָּה זֶה לִּי בְּכִרְחִי:"

¹ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק כ"ה.

² ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק כ"ט.

³ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק ל"ב.

עשיו מלא תחושת חידלון. הוא אדם עצוב המחפש הנאות ותנחומים בשביל להפיג את המצוקה שלו, את ההרגשה של חוסר ההתקדמות. עשיו בז לבכורה. אדם הבז, הוא לא אדם שמח, הוא אדם ממורמר. תחושת השלימות מציקה לו.

יעקב מרגיש חסר

יש אדם מסוג אחר, אדם היוצא שני מהבטן⁴:

"וְאַחֲרַי כֵּן יֵצֵא אָחִיו וַיְדוּ אֶחְזֹת בְּעֵקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בֵּן שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלֵדַת אֲתָם:"

יעקב לא ממהר לצאת. הוא יוצא רק בעקבות היציאה של הראשון, בתור שני. גם כשהשנים יחלפו ורבקה תגיד ליעקב ללכת לקבל ברכה מיצחק במקום עשיו, יעקב יגיד⁵:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבֵּקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעֵר וְאֲנִי אִישׁ חָלָק:"

במשפט הזה יעקב אומר שיש לי עוד הרבה מה לגדול, לצמוח, הוא עדיין מרגיש חסר. הרבה זמן לאחר הלידה, ההבדל בין יעקב לעשיו עדיין בולט. עשיו מלא שערות ויעקב חלק משערות. יעקב לא ממהר להגיד על עצמו שהוא מושלם. הוא עדיין מנסה להיות עם עצמו ולהתקדם באופן אישי. הוא לא ממהר לצאת⁶:

"וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֲהֵלִים:"

יעקב עסוק בלשבת וללמוד. לפי רש"י, האוהלים שיעקב יושב בהם הם האוהלים שם ועבר, ולפי הזוהר, האוהלים האלה הם אוהלי אברהם ויצחק. יעקב מרגיש שיש לו עוד המון מה ללמוד, שיש לו הרבה חסרונות, שיש הרבה דברים שהוא עוד לא יודע. הוא חושב שהאישיות שלו לא מתוקנת ולכן הוא רוצה עדיין להתבשל. הוא לא יכול להגיד שהוא מושלם, זה לא ישר ולא אמת. הוא עדיין לא מוכן ולא יודע.

בהמשך, התורה יוצרת ניגוד ברור בין יעקב לעשיו⁷:

"וַיִּזְדַּק יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וַחֲזָא עָיִף:"

עשיו החוזר מהשדה עייף ויעקב עוסק בבישול. עשיו כבר עייף מהחיים, ויעקב עדיין מתבשל, הוא עסוק בהכנות. עשיו חושב שהכל מוכן ושהכל מושלם, אבל יעקב עדיין מכין את עצמו.

גם הרבה שנים לאחר מכן, בפרשת וישלח, כשעשיו יציע ליעקב ללכת ביחד, יעקב יגיד לעשיו שהוא מתנהל בקצב אחר. עשיו מרגיש מושלם ורץ כל הזמן קדימה, יוצא ראשון תמיד ותמיד יודע הכל, הוא מקים מלכים ואצה לו הדרך. ליעקב, יש המון מה ללמוד. ייקח לו זמן עד שהוא יקים מלכות. יש לו מה להתפתח לפני, יש לו הרבה מה לעשות.

⁴ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק כ"ו.

⁵ ספר בראשית, פרק כ"ז, פסוק י"א.

⁶ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק כ"ז.

⁷ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק כ"ט.

משמעות הבכורה

יעקב מבקש מעשיו בקשה מוזרה⁸:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכַרְהָ כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי:"

יעקב מבקש מעשיו את הבכורה. עשיו לא טיפש, הרי בכור מקבל כפול שניים בירושה. לעשיו לא אכפת להפסיד את הממון שהוא ראוי לקבל, את רוב הממון של יצחק. למה בשביל הנזיד עשיו מוותר על הבכורה?

בכורה זה נושא חשוב. הבכור הוא המעבר בין דור האבות לדור הבנים, מעין חוליית קישור. הבכור זה אדם שבאופן טבעי מוטלת עליו האחריות להעביר את המורשת והמסורת, את עולם הערכים, את כל המטען המשפחתי מהדור הקודם לדור הבא, מהאבות לבנים.

לכן הרב קוק כותב⁹ שהבכור מקבל פי שתיים מפני שהוא עובד כפול. הוא משמש גם כבן להוריו וגם מעין אב לאחיו הקטנים. הבכור כל הזמן לוקח אחריות על העברת המורשת. הוא צריך להקשיב לשני קולות ולתווך ביניהם. בכורה וברכה הולכים ביחד. אלו אותם אותיות: ב.ר.כ. האותיות האלה הם בגימטריה אותיות של כפילות: ב=2, כ=20, ר=200.

יוסף הוא בכור, הוא מקבל כפליים. שתי נחלות, גם נחלה למנשה וגם נחלה לאפרים. הוא מעביר את עיקר המסורת מיעקב. את כל מה שיש ליעקב לומר, הוא מעביר הלאה. בדרך כלל בעל הבכורה הוא הבן הבכור ביולוגית, אבל כאן יוסף לקח את הפיקוד על העברת המסורת.

יעקב אומר לעשיו שהוא מספיק מושלם והוא בכלל לא צריך להתפתח, ולכן הוא רוצה את הבכורה. יעקב רוצה לקחת על עצמו את משימת הבכורה, להעביר את המורשת מהדור הקודם לדור הבא, להקשיב למה שקרה בעבר. עשיו לא מתבשל ולא מקשיב לגדולים. הוא מסכים שיעקב ייקח את העבודה הקשה הזו של העברת המסורת, והוא גם שמח על כך שהוא מקבל ארוחת צהריים. עשיו אומר שאין לו יותר מה ללמוד מהדור הקודם, הוא כבר שלם. הוא חושב שהוא לא צריך לשמוע כל היום מה צריך לעשות, מפני שהוא יודע לבד. הוא לא רוצה את התפקיד המעצבן הזה. זה טיפשי לקחת את התפקיד הזה. עשיו אומר ליעקב שהוא טיפש כשהוא לוקח את התפקיד.

לפי חז"ל, רש"י אומר שהכל קורה ביום פטירת אברהם. אין כבר את אברהם, אבל יש את המורשת שלו. אברהם כתב מאות ספרים. הגמרא אומרת שרק מסכת עבודה זרה של אברהם הייתה עם ארבע מאות פרקים. הוא חקר את הכל. הוא עקד את יצחק ונלחם עם ארבעת המלכים. המורשת שלו בנויה על סיפורים, ערכים ותפילות. בזמן שעשיו חוזר מהשדה, יצחק לוקח על עצמו את המורשת. מישוהו יצטרך לקחת אחרי יצחק את התפקיד להמשך המסורת. השאלה מי יהיה אחראי על התפקיד הזה עומדת באוויר. עשיו אומר שהוא לא רוצה להיות בעל התפקיד, הוא בז לעבודה הזו.

⁸ ספר בראשית, פרק כ"ה, פסוק ל"א.

⁹ עולת ראייה.

ענוות התלמיד

בפרשת ויצא, אנו רואים שיעקב כן יוצא לשדה וחוזר עם שלל רב. יעקב יקים מלכים, הוא ינצח מלאכים, הוא יגיע להישגים גדולים. אבל יעקב לא ממהר לצאת, הוא ממתין ומתבשל באוהל. יש לו מה להשלים את עצמו לפני שהוא אומר שהוא שלם.

כשרבקה אומרת ליעקב ללכת לקבל ברכה, הוא אומר שהוא לא ראוי, עשיו יותר מושלם ממנו ולכן ראוי שעשיו יקבל את הברכה. מעבר לכך, הוא פוחד שיצחק עלול למשש אותו ולגלות שהוא לא עשיו, הוא חושב שהוא לא מושלם ולא ראוי לברכה. יעקב אומר שאין לו ניסיון וביטחון. לעומת זאת, הוא סובר שעשיו מושלם לקבל את הברכה. רבקה אומרת ליעקב שהיא מחפשת דווקא את התכונה הזו של יעקב. את הכישורים והיכולת המעשית אפשר להשיג עם קצת עבודה, אך זה לא העניין המרכזי. רבקה סוברת שאדם הראוי לקבל ברכה הוא לא אדם שלם אלא אדם משתלם. את היכולות המעשיות ואת כל שאר הכישורים אפשר ללמוד ולהשלים.

כשהקדוש ברוך הוא יבקש ממשה רבינו דרך הסנה להוציא את עם ישראל ממצרים, משה יגיד לקדוש ברוך הוא שהוא לא ראוי. משה אומר שהוא מלא חסרונות וכדאי לשלוח מישהו אחר להוציא את בני ישראל ממצרים. זוהי בדיוק הסיבה שמשה הכי מתאים למשימה. אפשר לפתור וללמוד את כל מה שחסר למשה. אבל את האיש הזה, העניו בכל האדמה שתמיד מרגיש תלמיד ורוצה רק ללמוד, לא פשוט להשיג.

בגיל שישים ושלוש, לאחר שנים של ישיבה באוהל, יעקב עוזב את בית אביו. הוא הולך להיות לשמש בבית עבר ארבע עשר שנים. יעקב קרא ושנה, אך הוא לא שימש מספיק. חז"ל אומרים על אדם שקרא ושנה, אך לא שימש תלמידי חכמים שופך דמים. כשיעקב קורא ושונה ולא משמש תלמידי חכמים, הוא לא יותר טוב מעשיו, הוא שופך דמים. יעקב לא מוכן לעשות דבר שלא במקומו, בזמנו ובעתו. רק בגיל שמונים וארבע הוא התחתן. עד גיל שבעים ושבע הוא לומד בישיבה, לומד, שונה ומשמש תלמידי חכמים.

גדול המצביאים של עם ישראל בכל הדורות הוא יהושע בן נון. הוא כבש את כל ארץ ישראל. הוא הכובש הגדול, איש השדה הגדול. אבל מנגד הדרך שלו היא שונה¹⁰:

"וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹנָן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל:"

ליהושע לא אצה הדרך בכלל. הוא משמש את משה רבינו. רק בגיל שמונים בערך הוא יוצא למלך. הוא ארבע עשר שנה כבש וחילק את הארץ. עד אז, במשך ארבעים שנה הוא לא מש מתוך האוהל, הוא עסק בשימוש תלמידי חכמים. גם כלב, שהיה בן שמונים כשהוא כבש את חברון.

הרמב"ן מפרש את הפסוק משיר השירים¹¹:

"אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעֵלִים שׁוֹעֵלִים קָטְנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדָר:"

הרמב"ן אומר ששועלים מחבלים, אלו אלה שלא שימשו את רבותיהם. עם ישראל קיבל החלטה שהוא לא ממהר לשום מקום. יכול להיות שאומות העולם יעקפו אותנו בהישגים וכישורים וירגישו מושלמים, וזה בסדר גמור. אנו לא מתרגשים מזה ולא נלחצים מזה. אנו רוצים לעשות הרבה מאוד, אבל הרבה יותר חשוב

¹⁰ ספר שמות, פרק ל"ג, פסוק י"א.

¹¹ שיר השירים, פרק ב', פסוק ט"ו.

לנו שהמצביא שכובש את ארץ ישראל, יהיה יהושע בן נון. שהוא יהיה נער שלא יעזוב את האוהל, שקודם כל יתגדל וילמד, שיהיה בתחושת חיסרון כלפי רבותיו, כלפי משה רבינו. שיהיה מלא בענווה.

הענווה של יעקב

בסוף פרשת תולדות, יצחק אומר ליעקב¹²:

"קום לך פְּדִינָה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם מְבִנּוֹת לְבֶן אַחִי אִמְךָ:
וְאֵל שְׂדֵי יַבְרָד אֲתָךְ וַיִּפְרָד וַיִּרְבֵּד וַהֲיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: וַיָּתֵן לְךָ אֶת בְּרַפְת אַבְרָהָם לְךָ
וְלִזְרַעַךְ אֲתָךְ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:"

יעקב הוא הממשיך של אברהם אבינו. ממנו יצא העם והזרע המבורך. נכון שלעשיו היו כישורים מעשיים מרשימים והיה נראה שהוא ראשון, אבל יעקב לקח את ההובלה. דוקא יעקב הוא ראשון, מי שנשאר בבית משיג את הברכה. מי שמתעכב ומתאחר, מתחבר לשורשים, הוא הראשון.

חז"ל אומרים שיעקב באמת הוא הראשון, עשיו יצא ראשון מהבטן, אבל יעקב היה טיפת הזרע הראשונה. חז"ל אומרים שמי שיוצא ראשון זה לא אומר שהוא ראשון בעולם. מי שמתעכב זה לא אומר שהוא אחרון. אחיו יוצא ראשון מהבית והוא מפסיד, מי שנשאר בבית, בבטן, הוא המנצח. ראשון זה לא תמיד מי שהולך בראש. אפשר ללכת בראש, אבל להיות ראש לשועלים, השועלים המחבלים בכרמים, והוא בעצם אחרון.

מדי בוקר אנו נוהגים לומר¹³:

"אבל אנחנו עמך בני בריתך, בני אברהם אהבך, שנשבעת לו בהר המוריה, זרע יצחק
יחידו, שנעקד על גבי המזבח, עדת יעקב בנך בכורך, שמאהבתך שאהבת אותו,
ומשמחתך ששמחת בו, קראת את שמו ישראל וישרון:"

הקדוש ברוך הוא אהב את יעקב ולכן הוא נתן לו שלושה שמות, יעקב, ישראל וישרון. ההחלטה להיות בכור זו החלטה קשה. עם ישראל נקרא בני בכורי. הבכור לפעמים מתעכב, הוא לא יכול לרוץ קדימה, הוא מקשר בין הדורות. הוא מחויב להרבה דברים. הוא מחויב לראשית, להתחלה. דווקא הבכור הזה נקרא וישרון. מי שימשוך את כל המבטים של אומות העולם. מי שיאמר את המילה האחרונה בסוף.

יעקב נקרא שלם, בגלל שהוא אף פעם לא מרגיש שלם. זה שדה אחר. ליעקב יש גם שדה. רש"י אומר¹⁴:

"וַיִּתֵּן לְךָ... וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ מוֹסֵב לְעֵנִין הַרְאֵשׁוֹן, רֵאֵה רֵיחַ בְּנֵי שְׁנֵתָן לּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
כְּרֵיחַ שְׂדֵה וְגו', וְעוֹד יִתֵּן לְךָ מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגו':"

רש"י אומר שיש בשדה ריח גן עדן. ברור שצריך לצאת לשדה, אבל השדה נמדדת על פי האנשים שבה, איך היא נראית ומה הריח שלה.

¹² ספר בראשית, פרק כ"ח, פסוקים ב'ד'.

¹³ מהקרבנות, תפילת שחרית.

¹⁴ רש"י, ספר בראשית, פרק כ"ז, פסוק כ"ח.

לכן העיכובים שלנו זה לא עיכובים, ההתעכבות שלנו היא לא חיסרון ההתעכבות, זה תהליך ארוך של הבשלה ושימוש. זה אומר שאנו הראשונים, לא אצה לנו הדרך. צריך מישהו מבחוץ שיגיד לנו מתי לצאת. אדם מצד עצמו אומר שהוא לא ראוי, הוא צריך לחכות שיגידו לו לצאת. מי שאומר שלא ראוי, המציאות תדחוף אותו, והוא ירגיש שיש לו המון מה להשתלב. אלו האנשים הראויים להוביל, הם תמיד תלמידי חכמים. לא חכמים, תלמידי חכמים. אלו המנהיגים שלנו.